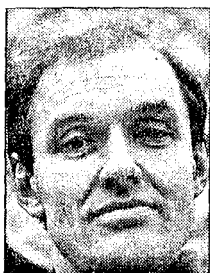

Ytringsfriheten og loven

Ap 12/3-97

DEMOKRATI: Noe annet og mer enn flertallets rett til å styre

EIVIND
SMITH

Professor dr. juris, Universitetet i Oslo

Den senere debatt om ytringsfrihet har vært preget av den såkalte Kjuus-saken. I februar ble lederen for det politiske partiet Hvit Valgallianse idømt straff etter straffeloven § 135 a. Den aktuelle delen av bestemmelsen ble vedtatt i 1981, i forbindelse med Norges tilslutning til en FN-konvensjon mot rasediskriminering. Den setter straff for offentlig meddelelse som «truer, forhåner eller utsetter for hat, forfølgelse eller ringeakt en person eller gruppe av personer på grunn av deres trosbekjennelse, rase, hudfarve eller nasjonale eller etniske opprinnelse». Byretten fant at flere ut-sagn i partiprogrammet for valget i 1997 gikk ut over lovens grenser.

Både før og etter dommen har mange vært inne på at ytringene var i strid med loven, og at resultatet derfor var gitt. Men i dette ligger det en farlig forenkling. I et mer overordnet, rettslig perspektiv er det ikke spørsmålet om den tiltalte har brutt straffeloven som er det viktigste. Det har større betydning å vite om straffeloven selv går for langt i å gripe inn i ytringsfriheten.

Loven er ikke alltid så suveren som mange synes å tro. Den må tvert imot holde seg innenfor de grenser som følger av blant annet Grunnloven. Hvis loven setter straff for «frimodige ytringer om statsstyrelsen og en hvilkensomhelst annen gjenstand» (Grunnloven § 100, 3. pkt.), må den tiltalte frifinnes. Dette gjelder selv om loven isolert sett er overtrådt.

Slike grenser for lovgivernes handlefrihet er vel udemokratiske? De betyr jo at stortingsflertallet ikke har det siste ord. Men demokrati er noe annet og mer enn fler-

tallets rett til å styre. Demokratiske styringssystemer kan selv tjene på visse grenser for handlefriheten. Historien gir mange eksempler på inngrep i mindretallets rett til å hevde meninger eller spre informasjon som flertallet misliker. Da blir vern av grunnlovsbestemt ytringsfrihet mot inngrep gjennom lovgivning et forsvar for demokratiet.

Også uavhengige domstoler har – i tilfelle konflikt – en viktig rolle i forsvaret av de verdier som ligger bak ytringsfriheten. Det er ikke noe «udemokratisk» i dette. Noe annet er hvor bevisst norske domstoler – og særlig Høyesterett – i praksis er om denne siden av sin rolle.

Nå er det ikke mange som vil hevde at ytringsfriheten er den eneste verdi å forsvare. Blant de motgående verdier som ofte blir trukket frem, er hensynet til ære, til privatliv og til utsatte minoriteter. Som vi har sett, plasserer Kjuus-saken seg nettopp i et slikt skjæringspunkt. Det er vel derfor det ble tatt ut til tale i akkurat dette tilfellet – det er stadig behov for å få klargjort grensene mellom ytringsfrihet og straffelovens minoritetsvern.

Til det prinsipielt interessante i denne saken hører det at ytringene fremkom i programmet til et politisk parti. Ytringsfriheten tilkommer ikke bare den som vil delta i politisk debatt. Men den viktige side av dens grunnleggelse som ligger i hensynet til demokrati, taler for å gi slike ytringer særlig beskyttelse. Det samme gjør ordene i Grunnloven selv («frimodige ytringer om statsstyrelsen»). Så får det være opp til velgerne å avsi den historiske eller moralske dom over dette partiet.

På denne bakgrunn er det ønskelig at den rettslige side av saken blir avgjort av en høyere rettsinstans. Den moralske side av saken må andre ta seg av.